

ZİHİNLERİN BULUŞMASI

Psikanalizde Müştereklik

Lewis Aron

Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları: 273
İlişkisel Seri: 5

Zihinlerin Buluşması: Psikanalizde Müştereklik

Özgün Adı:

A Meeting of Minds: Mutuality in Psychoanalysis

@1996 The Analytic Press, Inc.

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

Türkçe yayın hakları Psikoterapi Enstitüsü'ne aittir.

ISBN 978-605-7926-25-8

Birinci Baskı: Nisan 2019

Editör: Uz. Dr. Tahir Özakkaş

Çeviri: F. Büşra Helvacıoğlu

Dizgi ve Kapak Tasarım: Yasemin Gümüş

Baskı: Baskı: Yeni Devir Matbaacılık ve Gazetecilik Anonim Şirketi
Cemal Ulusoy Cad. No:35/1 (Milsan Tesisleri)
Bahçelievler – İSTANBUL

**PSİKOTERAPİ ENSTİTÜSÜ EĞİTİM ARAŞTIRMA SAĞLIK
ORG. VE DANIŞMANLIK LTD. ŞTİ.**

Eğitim ve Kongre Merkezi: Fatih Sultan Mehmet Caddesi No:285
Darıca / KOCAELİ Tel: 0262 653 6699

PSİKOTERAPİ ENSTİTÜSÜ LTD. ŞTİ. BEYOĞLU ŞUBESİ

Asmalı Mescit Mah. İstiklal Cad. No:120 Galatasaray İşhanı Kat: 5
Beyoğlu / İSTANBUL Tel: 0212 243 2397

www.psikoterapi.com - www.psikoterapi.org - www.hipnoz.com

Janie için

İçindekiler

1. BÖLÜM

İlişkisel Yönelim: Giriş 1

2. BÖLÜM

İlişkisel Teori ve Sınırları - Tek ve İki Kişilik Psikolojiler 28

3. BÖLÜM

Hastanın Analistin Öznelliğine Dair Deneyimi 61

4. BÖLÜM

Yorumlama: Analistin Öznelliğinin İfadesi 87

5. BÖLÜM

Klinik Psikanalizde Müşterekliğin Çeşitli Boyutları 114

6. BÖLÜM

Müştereklik ve Özerkliğin Diyalektiği

Sandor Ferenczi ve Otto Rank'ın Metinlerinde İlişkisel Teorinin Kökenleri 148

7. BÖLÜM

Canlandırma, Etkileşim ve Yansıtımlı Özdeşim

Psikanalizin Kişilerarasılaştırılması 177

8. BÖLÜM

Bilmek ve Bilinmek Üzerine

Kendini İfşa İle İlgili Teorik ve Teknik Mülâhazalar 207

Kaynaklar 249

Sunuş

Psikoterapi Enstitüsü olarak, öncelikle ruh sağlığı profesyonellerinin ya da ruh sağlığı ile ilgilenen kişilerin ihtiyaç duyacağı teorik bilgileri ve pratik/uygulamaya yönelik deneyimleri paylaşan özgün ve çeviri yayınlar ile literatüre katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, Psikoterapi Enstitüsü'nün çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmaları, uluslararası konferanslar ve dünya literatüründen seçkileri içermektedir.

Çağdaş ilişkisel psikanalizin en üretken isimlerinden olan Lewis Aron, kendine has bütüncül üslubuyla psikanaliz teorisinin geçmişten bugüne en önemli yapıtaşlarına tek tek özenle dokunarak farklı kuramların ve kuramcıların birbirine nerelerde yaklaştığını, birbirinden nasıl uzaklaştığını olağanüstü akıcı ve anlaşılır şekilde gözler önüne seriyor. Psikanalizde müştereklik ve karşılıklılığı çok çeşitli boyutlarda ele alırken analizde etkileşim ve canlandırma kavramlarını yeniden değerlendiriyor, öznelerarasılık ve aktarım kavramlarını mercek altına alıyor, analistin öznelliğinin ve kendini ifşasının klinik sürece etkilerini sorguluyor, analistin etik anlayışını ve sorumluluklarını ilişkisel psikanaliz perspektifinden ele alıyor.

Konuya ilgi duyan okuyucuların yanı sıra klinisyenler, psikoterapistler ve araştırmacılar için başvuru kitabı niteliği taşıyan bu yayını sizlerle buluşturmaktan kıvanç duyarız.

Tahir ÖZAKKAŞ
Psikoterapi Enstitüsü Başkanı

Hastayla ilgili hakikati keşfetmek demek, bu hakikati her daim kendimiz için ve kendimizle ilgili olduğu kadar onunla ilgili olarak ve onun için de keşfetmek demektir. Bu keşif aynı zamanda ikimiz arasındaki hakikati de keşfetmek demektir, zira insanların hakikati birbiriyle kurdukları ilişkide ortaya çıkar. Size biraz garip ve belki gerçekdışı gelebilir fakat teknik terminolojiyi bir kenara bırakarak konuşursak, bu durum Freud'un aktarım nevrozu ve bunun analizdeki önemiyle ilgili en derin düşüncelerinin açık ifadesidir yalnızca [Loewald, 1980, s.297-298].

Fakat şu enteresan bir gerçektir ki hasta anlaşıldığını hissetmeden, biz de onu tam manasıyla anladığımızı hissetmeyiz. Anlamak, görünen o ki, müşterek bir iş, zihinlerin buluşmasını kapsayan bir edimdir [Loewald, 1980, s.382].

Önsöz

Öyle görünüyor ki psikanaliz en sıkı kuşatıldığı dönemde önündeki duvarları aşır çağıldıyor. Eleştirmenlerin kendilerinden emin tavırlarla psikanalizin ölümünü haber verdikleri bir dönemde, biz psikanalistlerin yepyeni bir entelektüel yoğunluğun ve klinik gelişmelerin heyecanı yaşıyor olmamız ilginç. Psikanaliz gittikçe daha çeşitli ve çoğulcu bir hâl aldı; psikanaliz öğrencileri ve uygulayıcılarının neşesine neşe katan durum ise şu: Alanın tarihinde ilk defa disiplinimiz teorik perspektiflerin bu çoğulculuğuna müsamaha gösterebilecek ve homojen olmasa bile tek bir psikanaliz bilimi ve mesleği adı altında bu perspektifleri bir arada tutabilecek güce sahip (Wallerstein, 1988, 1995). Psikanaliz disiplini içerisinde hissettiğimiz bu heyecan ve şevk geleneksel teorinin temel ve uzun zamandır zikredilen bazı varsayımlarının dikkatli bir şekilde yeniden tahlil edilmesi, yeniden formüle edilmesi ve zaman zaman da terk edilmesini olduğu kadar birbiriyle rekabet eden pek çok psikanaliz modelinin gelişip yaygınlaşmasını da kapsamaktadır. Psikanaliz disiplini, en işlevsel post-modern hassasiyetlerimizi gözeterek birden fazla sese ve kendilik algısına yer verebilmiş ve böylelikle bu seslerin hiçbirini kısmadan, cemaatten aforoz etmeden veya ayırtırmadan gereken sohbet ve tartışma ortamını sağlayabilmiştir. Görünen o ki psikanaliz artık çağdaş entelektüel ve kültürel taleplere cevaben dönüşüm geçirme ve kendini yeniden keşfetme kapasitesine sahiptir. İşte psikanaliz bu çok yönlü doğası sayesinde canlılığını muhafaza etmekte, hakkında çıkan ölüm ilanlarına ve içinde yaşadığımız dünyayla ilgisiz olduğuna dair dedikodulara rağmen varlığını sürdürmektedir.

Çağdaş Amerikan psikanalizinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri psikanalize özgün bir ilişkiyel yaklaşım getirilmesi ve bu yaklaşımın giderek yaygınlaşmasıdır. İlişkiyel yaklaşımın teorik merkezinde biyolojik dürtülerden ziyade insan ilişkileri vardır. İlişkiyel perspektif, geleneksel ayrımlara diyalektik açıdan yaklaşır; iç ve dış ilişkiler, gerçek ve hayali ilişkiler, intrapsişik ve kişilerarası alan, intrasubjektif ve öznelarası alan, bireysel ve toplumsal alanlar arasında denge kurmaya çalışır. İlişkiyel teori, nesne ilişkileri teorisi, kendilik psikolojisi, kişilerarası psikanaliz, yeni-Kleinci teori ve çağdaş Freud (benlik psikolojisi sonrası) düşüncesindeki belirli akımlar da dahil olmak üzere mevcut psikanaliz ekollerinin tamamından yararlanır ve bu ekollerin bütünleştirilmesi için çabalar. İlişkiyel teori, analiz esnasında incelenen şeyin hastanın zihni olduğuna dair klasik fikirden (bu fikrin temeli zihnin bağımsız şekilde ve bireyin sınırları dahilinde özerk şekilde var olduğudur) zihnin içkin olarak ikili [diyadik], toplumsal, etkileşimsel ve kişilerarası bir birim olduğu yönündeki ilişkiyel mefuma geçişe dayalıdır. İlişkiyel pers-

pektiften bakıldığında, zihnin soruşturulması esnasında analitik süreç muhakkak surette öznelararası alanın da incelenmesini gerektirir. Zihne ve psikanaliz sürecine dair klasik ve ilişkişel görüşler arasındaki ayırım genellikle, tek kişilik psikolojiden iki kişilik psikolojiye geçişin problematik gidişatı başlığı altında tartışılmaktadır.

Klasik görüş¹ analizi, optimal durumda tek taraflı etkide bulunan, analistin hastayı etkilediği ve değiştirdiği fakat hastanın büyük oranda böyle bir şey *yapmadığı* bir süreç olarak tasvir ederken, ilişkişel görüş hasta ve analist arasında müşterek ve karşılıklı etkinin (etkileşim) kaçınılmaz olduğunu vurgular. Ben de bu kitapta ilişkişel psikanalizin oluşumu ve yaygınlaşmasının izini sürüyor; ilişkişel yaklaşımın aslı ve benzersiz yönünün psikanaliz ilişkişesindeki müşterek durumun çeşitli boyutlarına yaptığı vurgu olduğunu iddia ediyorum.

“Müşterek” ile ne kastediyorum?² Bu kitap, söz konusu kavramın çeşitli veçhelerini inceliyor fakat bu konuyla ilgili tartışmaya kavramın günlük dilde ne anlama geldiğiyle başlamak en iyisi olacaktır. Orijinal Webster sözlüğünde (2. baskı) “müşterek” [mutual] ve “karşılıklı” [reciprocal] eş anlamlıdır; fakat *müşterek* kelimesinin ayırıcı vasfı tarafların aynı doğrultuda hareket edip birbirlerinin yerine geçerek bir arada durması, *müşterek* bir akde varmasıdır. *Karşılıklı* [reciprocal] kelimesinin ayırıcı vasfı ise bir tarafın, öbür tarafın daha önce yapmış olduğu bir şeye karşılık vermek amacıyla hareket etmesidir; *karşılıklı* jest gibi.” “Müşterek” kelimesi yerine “aramızda” veya “ortaklaşa” kelimeleri kullanıldığında, anlamı bozmadan kastımızı başka şekilde ifade etmiş oluruz; mesela müşterek [ortak] anlaşma aramızda yaptığımız bir anlaşmadır, müşterek [ortak] arkadaş ise bir başkasının da tanıdığı arkadaşımızdır. Müşterek kelimesinin özü bir şeylere ortaklaşa sahip olmak veya insanlar arasında bir şeyin paylaşılmasına dayanıyor gibidir. Eğer müşterek veya karşılıklı nefret hissediyorsak, o zaman ya nefret hissini paylaşıyoruzdur ya nefretimiz müşterektir yahut da aramızda nefret vardır. Müştereklik; karşılıklı durum, toplum ve birbirinin yerine geçmekle sağlanan birlik gibi anlamlara sahiptir. Müştereklerin olmaması farklılık ve ayrılığa atıfta bulunur, paylaşımın yoksunluğundan bahis açar. Psikanalizde müşterekliğin çeşitli veçhelerini vurguladığımda, bundan psikanalizin müştereklik ve ayrılık, farklılık ve özerklik arasında diyalektik bir ilişki gerektirdiği anlaşılmalıdır. Özerklik mefhumu olmaksızın, müşterekliğin anlamı kaynaşma yahut füzyona kadar uzanıp bozulacaktır.

1 Burada “klasik” derken, 1950 ve 60’larda Amerikan psikanalizini hâkimiyeti altına alan Freudyen benlik psikolojisi geleneğini kastediyorum.

2 Yazar burada İngilizcede “ortak, müşterek, karşılıklı, müteakabil” anlamlarına gelen “mutuality” kelimesini kullanmış. “Reciprocal” kelimesi de “mutual” kelimesi de Türkçeye “karşılıklı” olarak tercüme edilebilir fakat biz aradaki farkı muhafaza edebilmek ve iki kelimeyi birbirinden ayırtmak için “reciprocal”a “karşılıklı” derken, istisnai durumlar haricinde, “mutual”a “müşterek” diyeceğiz (ç.n.)

Müşterek kelimesinin tanımında simetri veya eşitlik *yoktur*. İki insan birbirini saygıyla sahiplendiğinde veya karşılıklı aynalama ve idealizasyon yaptığında birbirlerine hayranlık besledikleri söylenebilir. Fakat müşterek kelimesini kullanırken niceliksel eşitlik veya işlevsel simetriyi de kastettiğimiz varsayılmamalıdır. Bir öğretmen ve öğrenci birbirlerine müştereken hayranlık duyabilir; bu durumda bu hayranlığın nitelik veya nicelik açısından özdeş olduğunu veya rolleriyle işlevlerinin simetrik olduğunu düşünmemiz gerekmez. Anne ve yeni doğan bebeğin belirli durumlarda birbirlerini etkilemesi bunu eşit şekilde veya aynı biçimde yaptıkları anlamına gelmez (Beebe, Jaffa ve Lachmann, 1992).

Bunların aksine simetri bir çizginin veya düzeneğin iki tarafının da aynı formda ve düzende olması, birbirine mütakabil olmasıdır. Mesela matematikte terimleri geçerliliklerini kaybetmeksizin birbiri yerine kullanılabilen simetrik denklemler kurarız. Simetri iki taraf arasında belirli ölçüde benzerlik ve niceliksel eşitlik anlamına gelirken, müştereklik her iki taraf için yol, miktar veya derece açısından epeyce farklılaşabilecek bir ortaklığa ve paylaşımına atfen kullanılır.

Bu kitabın asıl amaçlarından biri, müşterekliğin psikanaliz ilişkisinde ne şekilde rol oynadığını keşfetmek. Kitap boyunca, müşterek(lik) tabirinin atıfta bulunduğu geniş bir anlam yelpazesi arasından belli terimleri geliştirecek, detaylandırarak ve geri kalanından ayıracağım. Müşterek ittifak, müşterek empati, müşterek dirençler, müşterek gerilemeler, karşılıklı [mutual] aktarımlar, müşterek duygulanım, müşterek katılım, müşterek canlandırmalar, müştereken veri oluşturma, müşterek analiz, müşterek düzenleme ve müşterek kabul bunlardan bazıları. Psikanalizin pek çok anlamda karşılıklı ilişkiye dayalı müştereken inşa edilen bir süreç olduğu görüşünü daha da detaylandıracağım. Yine de ilişkinin eşzamanlı ve kaçınılmaz olarak nispeten asimetrik kalması gerektiğini öne süreceğim. Nispeten asimetrik derken şunu kastediyorum: Analist ve hasta pek çok şeyi paylaşırken ve birbirlerini karşılıklı olarak etkileyip düzenlerken, bu etkinin eşit olması gerekmez; ne hasta ne de analist muadil veya mütakabil rollere, işlevlere veya sorumluluklara sahiptir. Şu durumda psikanaliz müşterek ve karşılıklı bir süreçtir fakat kaçınılmaz olarak asimetriktir; kaçınılmaz diyoruz çünkü analistten yardım isteyen sonuçta hastadır ve analistin ofisine gelip de analiste ödeme yapan yine kendisidir; uzman olan, otorite ve sorumluluk atfedilen, bu yönde yatırım yapılan kişi de analisttir.

Bunların da ötesinde, müşterek düzenlemenin veya ikili [diyadik] düzenlemenin her daim kendi kendini düzenlemeyle bir arada düşünülmesi gerektiğini vurgulayacağım. Bir ilke olarak müşterekliğin kendi kendini düzenleme işlevi yahut özerklik eliyle dengelenmesi gerekir. Psikanalizin tek kişilik ya da iki kişilik bir psikoloji yaklaşımı olup olmadığına dair daha açık ve net konuşmaya yönelik bir yöntem bulmak için bu konuya da detaylı bir şekilde eğileceğim. Tek kişilik ve iki kişilik

psikoloji, özerklik ve müştereklik, tek başına faillik ve birlik arasındaki diyalektiğe yapılan bu vurgu (Bakan, 1966) Sandor Ferenczi ve Otto Rank'ın çalışmalarında yer alan ve ilişkisel psikanalizin köklerini oluşturan buluşlara kadar gider.

Klinik açılımları mucibince, ilişkisel psikanaliz görüşü analistin hastanın psişesi veya psiko-dinamiklerine dair üstün bir bilgiye sahip olduğu fikrini terk etmiştir. Bunun yerine analitik durumu Winnicott'ın (1971a) “potansiyel alan” terimini ödünç alarak söyleyecek olursak anlamın karşılıklı olarak yaratıcı şekilde inşa edildiği bir yer olarak görmeye sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Analitik durumda anlam analistin, analizanın çağrışımlarını akılcı (ikincil) şekilde işlemesiyle oluşmaz; daha ziyade her bir yorumun hem analistin hem de analizanın sürekli ve bitimsiz yorumuna tabi olduğu nispi, çoklu ve sınırları katı bir şekilde çizilmemiş bir süreçten bahsedilebilir. Anlam ilişkisel ve diyalojik şekilde oluşur yani müzakere edilir ve birlikte inşa edilir. Anlama “zihinlerin buluşması”yla varılır.

Bion (1990) “Psikanaliz uygularken kurallara bağlı kalmak zordur. Bildiğim bir şey varsa o da psikanaliz kurallarının ne olduğunu bilmediğimdir” (s.139) der. Psikanaliz uygulamasının kuralları var mıdır? Peki ya kılavuzu var mıdır? Şu ân analisti analizin iki katılımcısından biri olarak görüyoruz fakat analist bu süreç nasıl katılmalıdır? Eğer analiz kaçınılmaz olarak müşterek çabaya dayanıyorsa, şu durumda analistler kendi öznelliklerini ne derece ortaya koymalıdır? Analist kendini ne kadar ifşa eder? Analist, terapötik eylem esnasında hastanın hikayesine kendini ne kadar kaptırır? Analist, canlandırmalara ve etkileşime ne kadar müdahildir? Peki eğer psikanaliz sürecinin hiçbir kuralı, kesinliği ve temeli yoksa etik sorumluluklarımızı nasıl tesis edeceğiz? Hastalarımızla artık daha eşitlikçi bir ilişki kuruyoruz artık fakat psikanaliz ne kadar müşterek bir süreç? Ne kadar simetrik? Ne kadar eşit?

Bunlar, elinizdeki kitabın cevaplamaya çalışacağı sorulardan bazıları. Psikanaliz alanındaki son gelişmelerden bilhassa ilişkisel ve toplumsal inşacı argümanların daha da detaylandırılmasından yararlanarak bazı temel klinik ilkelerimizi tahlil edecek ve bu ilkelerin hem ne ölçüde muhafaza edildiğine hem de nasıl dönüştürüldüğüne bakacağım.

Anlam, nasıl ki analitik durum içinde karşılıklı olarak inşa ediliyorsa, psikanaliz teorileri de psikanalist camiası içerisinde diyalojik olarak inşa edilir ve bu teorilerin “hakiki” olup olmadığını belirleyen de pragmatik sonuçlarıdır. Mitchell (1993a) şöyle yazar: “En nihayetinde gündelik klinik çalışmalarda her seviye ve türden psikanaliz teorisinin alanla ilgisini ve etkisini sınamak için en gerekli zemin yine psikanaliz camiasıdır” (s.65).

Bu kitap hem dışımızdaki hem de içimizdeki ötekilerle sürdürülen sohbetin ya da kurulan diyalogun parçasıdır. Kitabın bütün bölümlerini benim için dışarıdaki

ötekilerin, taşıyıcıların [konteynırların] temsilcisi olan ve benim de tanıyıp kabul ettiğim çeşitli psikanaliz düşünürleriyle tartışma çabasıyla yazdım. Psikanaliz teorisi üzerine yazmak benim için kendimle tartışmanın ve kendimi başka teorisyenlerin yerine de koyarak düşünmenin bir yolu olageldi. Kitabın adı, *Zihinlerin Buluşması*, bir açıdan kendi kararımı verme, birbirine zıt eğilimleri kendi bünyemde birleştirme, çeşitli psikanalitik argümanlarla ilgili kendi çatışmalarımı ve belirsizliklerimi çözüme kavuşturma çabama atıfta bulunuyor. Belki de farklılık ve çatışmanın yatıştırılması ve ortadan kaldırılması yönünde çaba harcadığıma değil de kendimle süregiden bir sohbe te giriştiğime işaret etmek daha yararlı olacaktır. Bu kitapta tartışılan konuların çoğuyla ilgili tek ve bütünlüklü bir fikre sahip değilim ve zaten kitabı yazdıktan sonra da fikirlerimi bütünlüştürmüş yahut bakış açımda asla bozulmayacak bir tutarlılık sağlamış olmayacağım. Yine de kendi içinde çelişen görüşlerim arasında daha fazla tutarlılık sağlamayı umuyorum.

Birinci Bölüm, geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan ve Amerika'da en baskın psikanaliz teorisi ve pratiği yaklaşımlarından biri haline gelen ilişkiyel yönelimin takdimiyle açılıyor. İlişkiyel yönelimin ilk kez kurumsallaştığı yer olan New York Üniversitesi Psikoterapi ve Psikanaliz Post-Doktora Programı'ndaki kişisel tecrübelerime ve *Psychoanalytic Dialogues: A Journal of Relational Perspectives* yayınıyla alakama dayanarak ilişkiyel yönelimin gelişimi ve yaygınlaşmasının hikayesini anlatacak ve temel kaidelerinden bazılarını inceleyeceğim. Bu giriş bölümünde, feminizm ve postmodernizm de dahil olmak üzere daha geniş çaplı bazı toplumsal hareketlerin psikanaliz üzerindeki etkisini inceleyeceğim.

İkinci Bölüm'de ilişkiyel teoninin sınırlarını incelemeye başlayacağım. İlişkiyel teori nedir ve diğer geleneksel ve çağdaş psikanalitik yaklaşımlarından ne anlamda farklıdır? İlişkiyel yaklaşımlar ve kişilerarası teoriler, kendilik psikolojisi yaklaşımları, nesne ilişkileri teorileri ve çağdaş Freudyen teoriler arasında ne gibi ilişkiler vardır? İlişkiyel teori ve ilişkiyel psikanalistler içerisinde ne gibi güncel tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşanmaktadır? Bu noktada tek kişilik ve iki kişilik psikoloji derken ne kastettiğimi de anlatacağım. İlişkiyel teori, iki kişilik bir psikoloji yaklaşımı mıdır yahut hem tek kişilik hem iki kişilik yaklaşımları mı kucaklar? Bu kavramsallaştırmalar analiz tekniğini ne şekilde etkiler?

Üçüncü Bölümde, çeşitli psikanaliz teorisyenleri tarafından anlaşıldığı şekliyle öznelarasılık kavramını inceleyeceğim. Öznellik derken neyi kastediyorum? Analistin öznelliği ve karşı-aktarım arasında nasıl bir bağlantı var? Hasta, analistin öznelliğinin ne kadarını bilir? Hasta, bunun ne kadarını bilmelidir? Hastanın, analistin öznelliğine dair algılarını incelemek hastanın analizden aldığı faydayı ne şekilde artırır? Bunların anlaşılması klinik pratiğimizi ne yönde değiştirir?

Yorumlama mefhumunu yeniden değerlendirdiğim Dördüncü Bölüm’de yorumların tıpkı diğer analitik müdahaleler gibi her daim analistin öznelliğinden doğan ifadeler olduğunu ortaya koyacağım. Yorumlama nedir? İlişkisel açıdan bakıldığında, yorumlamanın terapötik bir eylem olarak mahiyeti nedir? Yorumların dayandığı veriler yalnızca hasta tarafından mı temin edilir yoksa psikanalitik veriler hasta ve analistin müşterek çabasıyla mı oluşturulur? Analistler, kendi özellikleriyle ilgili durumları ne şekilde ve niçin yorumlara dönüştürürler? Hastayla analistin birbirlerine dair yorumlarını ortaya koymasında ve birbirlerine dair kavrayışlarını paylaşmalarında müşterek dinamiklerin rolünden ne kadar bahsedebiliriz?

Beşinci Bölüm’de, psikanalitik durumdaki müşterekliğin klinik yönlerini inceliyorum. Müşterek derken neyi kastediyorum? Müşterekliğin psikanaliz çalışmasıyla ilgili boyutları nelerdir? Bu noktada karşılıklı [mutual] aktarım, müşterek direnç, müşterek gerileme, müşterek katılım ve bilhassa müşterek kabul ve müşterek düzenleme kavramlarını mercek altına alacağım.

Altıncı Bölüm’de, psikanaliz sahnesinde özerklik ve müştereklik (tek kişilik psikoloji ve iki kişilik psikoloji) arasındaki diyalektiği inceleyeceğim; bu vurguları bir yandan Freud ve Ferenczi öte yandan Freud ve Rank arasındaki diyaloglara ve tartışmalara dek geri götüreceğim. Çağdaş ilişkisel teorinin ne kadarının Ferenczi ve Rank’ın erken dönemlerdeki katkılarına dayandırılabilceğini ortaya koyacağım. Sonuçta Ferenczi müşterek analize iki kişilik psikoloji merceğiyle yaklaşmış, Rank kendilik kavramının doğuşuna yol açacak şekilde yaratıcı analiz sürecine odaklanmış ve her iki düşünür de analiz sürecinde dolaysız duygulanım deneyimi ve ilişkisini açığa kavuşturmuşlardır. Birlikte ele alındığında, bu iki düşünürün katkılarının klinik duruma dair olduğu modern bir görüşe ne şekilde bizi sürüklediğini göstermek üzere direnç kavramından yararlanıyorum. Her ikisi de direnci müşterek bir yaratım ve olumlayıcı bir kişilerarası uğraş olarak görmekteydi.

Yedinci Bölümde, yeni kabul edilen psikanaliz terimleri olan etkileşim ve canlandırma göz atacağım. Canlandırma, etkileşim ve yansıtımalı özdeşim arasındaki bağa dair bir soruşturma yapacağım. Bu yeni teknik terimlerin icadı zaruri miydi? Bu terimler, klinik kavramsallaştırmalarımaya ne şekilde katkıda bulundu? Canlandırma ve etkileşim terimlerini anlamak psikanaliz yöntemlerimizi ne şekilde etkiledi? Canlandırmaya dair incelemem çeşitli analiz teorileri arasındaki kimi ince farkları da açığa kavuşturacak. İlişkisel analistlerle çağdaş liberal yahut “sol görüşlü” (Druck, 1989) Freudyen analistleri, bilhassa da Freudyen etkileşimciler olarak tanımladığım alt-grubu, birbirinden ayırmak için canlandırma kavramından yararlanacağım.

Sekizinci Bölüm’de yine analistin öznelliği meselesine döneceğim; bu defa analistlerin kendi deneyimlerinin çeşitli veçhelerini hastalarına doğrudan sunmalarının nasıl, ne zaman, niçin ve nerede uygun veya klinik açıdan yararlı olabileceğini daha doğrudan bir tavırla sorgulayacağım. Tam bu noktada çağdaş psikanalizin muhtemelen en tartışmalı konularından birine, analistin kendini açması veya ifşasına geleceğiz. Ötekini bilme ve öteki tarafından bilinme ve ötekinden saklanma ve irtibattan kaçınma arzuları uyarınca, bu kendini açma konusunu hem hastanın hem de analistin müşterek çatışmaları bağlamına yerleştireceğim. Bu noktada muhtemelen hasta ve analistin müşterek durumunun en derin ve yoğun boyutu yatıyor: Hastanın da analistin de hem mahremiyet ve güvenliğe hem de onaylanma ve ilişki kurmaya duyduğu müşterek ve çatışmalı ihtiyaç.

Sonuç bölümünde, analistin etik anlayışı, değerleri ve sorumlulukları açısından ilişkisel yaklaşımın ne gibi anlamları olabileceği ve bunların klinik psikanaliz uygulamasında nasıl ele alınacağı gibi ileri sorular sorarak kitabı sonlandıracağım. Analitik sürece içkin bir müştereklik olduğunu ve bazı açılardan hastaların da kendi analistleri için terapist işlevi görmeye ihtiyaç duyabileceklerini kabul ediyorsak, şu durumda hastalarımızı sömürüden nasıl koruyabilir ve hastanın ihtiyaçlarına cevap vermektense kendi ihtiyaçlarımızın karşılanmasının peşine düştüğümüz ânları nasıl fark edebiliriz? Temellere yöneltilen postmodern eleştiri ışığında, etik seçimlerimizi, değerlerimizi ve sorumluluklarımızı nereye dayandırabiliriz? İlişkisel psikanalizin bizi getirip bıraktığı noktada psikanalistin otoritesine ve ahlakına dair ne söyleyebiliriz?

Teşekkürler

Birey ve toplum, faillik ve müştereklik, özerklik ve birlik arasındaki kutuplaşmalar bu kitabın konusunu teşkil ediyor. Bu yüzden de burada geliştirilen fikirlerin ilişkisel psikanaliz camiası içerisinde süregiden bir sohbetten doğduğunu ve böylelikle tek bir şahsın fikirleri olmaktan ziyade ortak bir alanda geliştiğini ve bir gruba ait olduklarını söylemek uygun ve adil olacaktır. Bir meslektaşla yahut gruba yapılan ve entelektüel anlamda canlılık arz eden bir diyalogun ardından gelmeleri açısından bu söylediğim kelimenin tam manasıyla doğrudur; belirli bir fikri ilk düşünen, ilk öneren kişiyi bulmak neredeyse imkansızdır; fikirler düşüncelerin birbirine geçtiği alanda, bireyler arasında gelişir.

Fakat aynı zamanda şunu da söylemem gerekiyor ki burada detaylı bir şekilde ele alınan fikirler ağırlıklı olarak benimdir, bana aittir, hiç kimse bu fikirleri benim sunduğum açıklıkta sunmamıştır; ben bu fikirlere bireysel bir yatırım yaptım ve bu konuda yüzde yüz sorumluluk alırım. Fikirler hiçbir zaman hiçbir kimsenin şahsi malı değildir; bu yüzden de herhangi birinin fikrini çalmadığımızı emin olmak hiçbir zaman mümkün değildir. Ben de kitap boyunca şahısların katkılarının hakkını vermek üzere epeyce uğraştım. En fazla katkıda bulunan ama hiçbir zaman alenen teşekkürlerimizi sunamayacağımız insan grubu elbette hastalarımız; teşekkür ve takdiri hak ediyorlar, onlara minnettirim, tıpkı öğrencilerime ve danışmanlığımı yaptığım öğrencilere olduğu gibi.

Fikirlerim, belirli bir psikanaliz camiası içinde şekillendi. New York Üniversitesi Psikoterapi ve Psikanaliz Post-Doktora Programı geçtiğimiz 16 yılda benim için entelektüel ve meslekî bir yuva işlevi gördü. Bütün bir post-doktora çevreme yardımları için teşekkür etmek isterim. Fakülte üyelerinden, süpervizörlerimden, öğrencilerden ve her yaklaşımdan (Freudyen, kişilerarası, ilişkisel ve bağımsız yaklaşım) danışanlarımdan (süpervizyon verdiklerim de dahil) bir şeyler öğrenebilecek kadar şanslıyım. Dünyanın hiçbir yerinde, bu denli çeşitliliği bünyesinde yoğuran, bu kadar geniş analitik bakış açısı sunan ve bunları bu denli derin ve kapsayıcı bir yöntemle öğreten bir program yok; varsa da ben bilmiyorum. Bu camianın üyesi olduğum için kendimi gerçekten şanslı addediyorum.

Stephen A. Mitchell öğretmenim, süpervizörüm, akıl hocam, meslektaşım ve arkadaşım oldu bunca yıl. Analizle ilgili ilk metnimi yazarken dahi bana çok yardımcı dokunmuşken, şimdi resmî olarak editörlüğümü yürüttüğü için çok memnunuz. Stephen'dan her zaman bir şeyler öğrenebiliyorum ve o müthiş cömertliğiyle her zaman benim de ona bir şeyler öğrettiğimi hissetmemi sağlıyor. Alandaki hiç kimse karşısındakinin özerkliğine saygı duyarken müşterek durumların da yolunda

gitmesi yönünde çaba harcama hususunda ondan daha iyi bir model teşkil edemez. *Psychoanalytic Dialogues*'un editoryal toplantılarında, yalnızca Stephen ile değil bu denli etkileyici şekilde harekete geçiren, düşünceli ve üretken bir editoryal kadroyla çalışabilmenin ayrıcalığını sürekli olarak hissediyorum. Gruptaki herkes bu yolculuğun bir yerinde kitabın bir bölümünü okudu ve yorum yaptı; onlarla olan serüvenimse beni muazzam ölçüde geliştirdi. Neil Altman, Anthony Bass, Philip M. Bromberg, Jody M. Davies, Muriel Dimen, Emmanuel Ghent ve Adrienne Harris'e teşekkür ederim.

Doktor Donald Kaplan saygıdeğer hocam, süpervizörüm ve meslektaşımı. Post-doktora Programı'nın Freudyen patikasında psikanaliz eğitimi aldığım yıllarda modelim ve rehberimdi. Donald ile birlikte bu kitapta ele alınan bütün konularla ilgili bitimsiz bir diyaloga ve tartışmaya giriştik; projenin tamamlandığını görece kadar yaşayamaması benim için çok ama çok elim bir hadise oldu. Kaplan'ın metinleri ölümünden sonra yayımlandı (bkz. Kaplan, 1995).

Teşekkür edeceğim çok ama çok fazla insan (ve hatta kurum) var ve hepsini tek tek zikredemeyeceğim için üzgünüm. Bu kitaptaki fikirlerin pek çoğu esasında APA'nın 39. Bölümü'nün [Psikanaliz] yerel şubelerinde ders verirken ve bu derneğin yıllık toplantılarındaki dersler ve sunumlar esnasında geliştirildi ve detaylandırıldı. 39. Bölüm'e bu düşünceleri geliştirmemi sağlayacak ulusal bir forum düzenledikleri için teşekkür ederim.

Jessica Benjamin ve Stuart A. Pizer kitabın son taslaklarının çoğunu ya da tamamını okudu ve üzerine yorum yaptı. Artık her şeyi akışına bırakmaya hazırlandığım bir zamanda son bir ince ayar çekmeme yardımcı oldular.

Carl Jung bu anlatacağıma "eşzamanlılık" derdi. Bu kitabı bitirip de artık kapağı üzerine düşünmeye başlar başlamaz, e-posta kutuma David Newman'ın tablolarından oluşan bir sanat kataloğunun kopyası düştü; *Breaking the Tablets: Works by David Newman* [Tabletleri Kırmak: David Newman'ın Eserleri] Joseph Galerisi, Hebrew Union College, Musevilk Dinî Enstitüsü sergisiyle birlikte gösterilecekti. Katalogun arka kapağında "Karşılıklı Analiz" adlı bir resim vardı. Katalogda yer alan biyografiden bu sanatçının sadece başarılı bir ressam değil aynı zamanda Manhattan Psikanaliz Enstitüsü'nde psikanaliz kursiyerlerinden biri olduğunu öğrendim. Kitabımın kapağında onun çalışmasını kullanmak üzere izin almak için David ile çabucak buluşma ayarladım.

David'in resimleri genellikle hermenötikle ve metinlerin yorumlanması temalarıyla meşgul. Kendimi sık sık parşömenlere ve İncil'den yazıları yırtan kuş ve hayvan görüntülerine dalıp gitmişken buluyordum. Bu kitabın kapağında kullanılan "Karşılıklı Analiz" adlı tablo ise karşılıklılığın hem erotik tarafını hem de saldırganlığını vurguluyor. David'in karşılıklılığın karanlık tarafını çizmesi ve bunu mizahi bir üslupla yapması da bilhassa hoşuma gitti.

Bu kitabın bölümleri şahsen yahut başka yazarlarla ortak yayımladığım önceki işlerime dayanıyor. *The Legacy of Sandor Ferenczi*, Hillsdale, NJ: The Analytic Press [Sandor Ferenczi'nin Mirası] (L. Aron ve A. Harris, 1993) adlı kitaptaki giriş niteliğindeki metinlerden ve şu ân *Psychoanalytic Inquiry* adlı dergide yayıma hazırlanan Ferenczi's semiotic theory: Previews of postmodernism [Ferenczi'nin göstergebilim teorisi: Post-modernizmin ön izlemeleri] adlı makalemizden alıntılar yapmama izin verdiği için Adrienne Harris'e (Ph.D) minnettarım. Bu kitabın Altıncı Bölümü'nü hazırlamama yardımcı olduğu *Abandoned workings: Ferenczi's mutual analysis* [Bir kenara atılmış çalışmalar: Ferenczi'nin müşterek analizi] (*The Legacy of Sandor Ferenczi*, ed. L. Aron & A. Harris. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, s.217-226) adlı eski çalışmamızdan malzeme çalmama izin verdiği için Therese Ragen'e (Ph.D) müteşekkirim. Ayrıca Altıncı Bölüm'de Ferenczi ve Rank'ın birbirini tamamladığıyla ilgili fikirlerim konusunda yardımını ve teşvikini esirgemediği için Dr. Esther Menaker'e de teşekkür etmek istiyorum.

İkinci Bölüm'de ilk defa 1990'da "Tek Kişilik ve Çift Kişilik Psikolojiler ve Psikanaliz Yöntemi" olarak yayımlanan (*Psychoanalytic Psychology*, 7:475-485) metinden malzemeler var. Üçüncü Bölüm ilk defa 1991'de "Hastanın analistin öznelliğine dair deneyimi" olarak *Psychoanalytic Dialogues* 1:29-51'de yayımlanan metinden malzemeler var. Dördüncü Bölüm'de ise ilk defa 1992'de "Analistin Öznelliğinin İfadesi olarak Yorumlama" başlığıyla 1992'de yayımlanan malzeme mevcut. Bu vakaların hepsinde, malzeme büyük ölçüde yeniden yazıldı ve bu kitap için yeniden çalışıldı.

Paul Stepansky, Eleanor Starke Kobrin (Lenni), Joan Riegel ve *The Analytic Press*'e bu kitabın tamamlanması için verdikleri destekten ötürü teşekkürler.

Her şeyden önemlisi, karım Janie ve hayatımın neşesi çocukların Benjamin, Rafael ve Kırya'ya sevgi ve minnetimi ifade etmek istiyorum. Janie'nin bitimsiz desteği ve kendi yoğun meslek hayatıyla birlikte ailevi sorumlulukların yükünü taşıma iradesi olmasaydı, bu kitabı yazamazdım.

1. BÖLÜM

İlişkisel Yönelim: Giriş

Çağdaş Amerikan psikanaliz sahnesinde, klasik teoriye getirilen alternatifler arasında en fazla yaygınlık kazanan ilişkisel psikanaliz olarak bilinen yaklaşımdır.¹ Bağımsız psikanalistler arasında her daim kendi bakış açılarını geliştiren yaratıcı düşünürler ve başına buyruk bireyseller olduysa da 1960'lerden önce Amerikan psikanalizi ezici bir çoğunlukla yekpare ve bölünmez bir yapıya sahipti, Freudyen yapısal teori ve benlik psikolojisi Amerikan psikanalizini hâkimiyeti altına almıştı. Benlik psikolojisi geleneği dışındaki psikanaliz ekolleri 1960'larda başlayıp 70'lerde iyice artacak şekilde Amerika'nın görüş alanına girdi. Analistler, İngiltere'de yeni-Kleinci psikanalize (bilinçdışı fantezilerde ortaya çıkan içe bakış ve yansıtma mekanizmalarına vurgu), İngiliz Orta Grubu veya Bağımsız Ekol içerisinde nesne ilişkileri teorilerine (erken dönemde annenin/anne figürünün sağladığı ortam ve analistin karşı aktarımına hususi dikkat) ilişkin gelişmelerden haberdar olmaya başladılar; aynı zamanda ABD'de de Heinz Kohut kendi ekolü olan kendilik psikolojisini (narsisizmle ilgili daha az ahlakçı bir bakış benimseyen ve psikanalizini daha zayıf ve savunmasız hastalara da uygulanmasına fırsat tanıyan bir akım) daha detaylı şekilde ifade etmeye başlamıştı.

Ana-akım benlik psikolojisi geleneği içerisinde bile, psikanalizin ilişkisel boyutlarına vurgu yapan ve tıpkı dürtüleri ilişkisel olgular olarak yeniden kavramsallaştıran Hans Loewald ile klasik psikanalitik meta-psikolojiyi eleştirmek üzere

¹ Klasik teorinin çağdaş versiyonları da gitgide daha ilişkiliselci bir yönelime sahip olmuşlardır ve dolayısıyla bu anlamda "ilişkisel teori"yle "klasik teori"yi zıt kutuplara yerleştirmek hatalı görünüyor. Günümüz klasik teorisyenleri kendi klasik teorilerinin esasında ilişkisel olduğunu veya ilişkisel kavramları da içerdiğini iddia etmeye meyillidir. Yine de bu kitapta ana-akım klasik teorinin en güncel versiyonlarının bile burada geliştirilen ilişkisel teori anlayışından kavramsal ve klinik açıdan ayrıştırılabileceğini öne sürüyorum.

hermenötikten yararlanan ve bireyin failliğinin altını çizen Roy Schafer'in çalışmalarında olduğu gibi, yaygın pozitivist epistemolojiye karşı duran fikirler tohum vermeye başlamıştı.

Harry Stack Sullivan ve Erich Fromm, aynı zamanda Karen Horney, Frieda Fromm-Reichman ve Clara Thompson'un (kişilerarası, toplumsal ve kültürel güçlere yaptıkları vurguyla birlikte) revizyonist katkılarına da yaslanan Amerikalı kişilerarası yaklaşım teorisyenleri, birkaç kuşaktır zengin ve kapsamlı bir alternatif psikanaliz vizyonu inşa etmekle meşguller.

Gelin görün ki kişilerarası yaklaşım teorisi, benlik psikolojisi paradigmasının hâkimiyetinden ötürü ana-akım psikanaliz kapsamının dışında görülüyordu. Benlik psikologlarının elindeki psikanaliz tekelinin çöküşü, psikanaliz camiası içerisinde kişilerarası gelenek ve bu geleneğin çağdaş dışavurumlarının gittikçe daha fazla kabul görmesini sağladı. Bilhassa, yazdıklarıyla daha geniş bir psikanaliz topluluğunun dikkatini kişilerarası hassasiyetlere çekmeye başaran Edgar Levenson'un (1972, 1983) etkileyici metinleri bu konuda başı çekiyordu.

1980'lerde, çok bileşenli psikanaliz modelleri olarak anılmaya başlayan yaklaşımlardan yararlanacak yeni düşünce ekollerinin ortaya çıkması çok doğaldı. Ayrıca bu düşünce ekollerinin çağdaş hermenötik, postmodernizm, post-yapısalcılık, toplumsal inşacılık ve özellikle de bütün feminizm türleri şeklinde sıralayabileceğimiz entelektüel gelişmelerin etkisini yansıtması da kaçınılmazdı. Postmodern eğilimle uyumlu bir şekilde, psikanaliz de tutarlı ve yekpare bir disiplin olmaktan birden fazla yaklaşımı içinde barındıran bir alan olmaya doğru ilerledi. Ana-akım psikanalizin öncü sözcülerinden biri olan Robert Wallerstein (1995) bu gelişmelerin "Amerika"daki benlik psikolojinin sorgulanamaz hegemonyası"nı parçaladığından bahsetmiştir (s.xiv). İlişkisel akımla ilgili (Sandor Ferenczi ile başlayan ve bilhassa da İngiliz nesne ilişkileri teorisiyle daha da ayrıntılı bir ifadeye kavuşan) gelişmelerin ana-akım Amerikan psikanalizinine içine sızdığını, bunun da benlik psikolojisi teorisi sonrası "anı ve büyük değişim" olarak adlandırdığı duruma sebebiyet verdiğini söylemiştir (s.535). Wallerstein, bu ülkede 1950'lerde var olan benlik psikolojisi paktını ve bu paktın son yıllarda ilerlemeci bir şekilde dağılmasını tarif ve tasvir ederek hayranlık duyulacak bir iş çıkarmıştır. Günümüz psikanaliz dünyasında ilişkisel ve etkileşimsel perspektiflerin artışıyla bağlantılı olarak perspektif çoğulluğu yönündeki gidişatı saptamıştır.

Psikanalize ilişkisel bakışla yaklaşma fikri, klasik teorinin hegemonyasının bu yüzyılda kırılmasından doğmuştur. İlişkisel yaklaşım hâlâ gelişme aşamasındayken ve ilişkisel psikanaliz camiası içerisinde pek çok bölünme ve tartışma varlığını sürdürürken, ilişkisel paradigma psikanalitik kavramları ve yaklaşımları bütünleştirmenin yeni bir yolu olarak görülebilir ve klasik psikanaliz teorisine aşılması zor bir alternatif teşkil edebilir. Açık konuşmak gerekirse şunu öne sürmek isterim: Son

yıllarda her ne kadar klasik yahut ana-akım teori alenen ve gittikçe artacak şekilde ilişkişel bir yöne doğru ilerlediyse de klasik teörinin güncel versiyonları ve ilişkişel psikanaliz dediğimiz yaklaşım arasında hâlâ önemli farklılıklar var.

İlişkişel teörünün çağdaş psikanalizdeki anlamını benim için kişisel olarak önemi anlatarak en iyi şekilde açıklayabilirim. İlişkişel perspektifin niçin bu denli heyecan yarattığını ve şevkle karşılandığını aktarmanın yollarından biri işe şahsi görüşlerle başlamak bana kalırsa. Burada anlatacağım hikaye de geçtiğimiz on yıllık süre zarfında ilişkişel teörünün ABD’de ortaya çıkışının hikayesidir zaten. Her ne kadar ben bu hikayeyi New York’taki bir enstitünün tarihçesinin parçası olarak size anlatsam da, bu aynı zamanda ilişkişel teörünün bütün ülke sathında, bilhassa da APA’nın 39. Bölümü’nün toplantı ve konferanslarıyla aynı bölümün yerel şubelerinde hızla yayılmasının hikayesidir. Esasında ilişkişel psikanaliz çağdaş Amerikan psikanaliz ekolünün özgün bir parçası olarak görülebilir. New York Üniversitesi Post-Doktora Programı’nda ilişkişel yönelimin gelişiminin tarihi New York’ta ve ülkenin geri kalanındaki psikanaliz teorisinin gelişiminin mikro-evrenidir.

Elbette ilişkişel modellerle ilgili bir kitaba kendi teorik perspektifimi geliştirerek ve kendi tecrübemi anlatarak başlamanın tesadüf olmayacaktır. Stolorow ve Atwood (1979) ruhsal bilginin özneliğini, bilhassa da evrensel meta-psikolojik anlatıların öznel kökenlerini incelemiştir. İlişkişel ilkelere dayalı bir çalışmanın, teorisyenin fikirlerinin gelişimini tarihî ve kişilerarası bir bağlama oturtarak işe girişmesi bana fevkalade yerinde görünüyor. Nihayetinde bu kitapta karşılaşacağınız fikirlerin yararı veya pragmatik açıdan geçerliliği öznel veya tarihî siyasi kökenler temelinden ziyade kendi marifetlerine bakarak yargılanmalıdır. Fakat bu fikirler özgül, yerel, kültürel, tarihsel ve toplumsal koşulların ürünleri olarak da anlaşılabilir pekâlâ.

Resmî psikanaliz eğitimimi 1980-85 yılları arasında New York Üniversitesi’nin Psikoterapi ve Psikanaliz Post-Doktora programında aldım. NYU Post-Doktora Programı’nın tarihçesi 1980’lerde bu programın ilişkişel yaklaşıma yönelmesiyle doğrudan ilişkili. Ben de bu yüzden biraz arka plan bilgisi vereceğim.² Amacım, önce ilişkişel yönelimin nasıl ortaya çıktığını sonra da Amerikan psikanalizinde niçin yeni ve önemli bir paradigma haline geldiğini anlatmak.

2 İlişkişel perspektifin New York Üniversitesi’nin Psikoterapi ve Psikanaliz Post-Doktora Programı’nda özel bir biçimde ortaya çıktığını öne sürmüyorum. New York’taki William Alanson White Enstitüsü’ndeki gelişimini takip ederek iyi bir izlek ortaya konulabilir ama ben NYU’daki programda ortaya çıkışına ışık tutuyorum çünkü o kurumda olup bitenlere hem kişisel olarak müdahilim hem de program dahilindeki “izleme sistemi”nin programı bilhassa keskin sınırlarla şekillendirdiğini düşünüyorum. Bu anlatı o enstitüde bir öğrenci olarak (analist adayı olarak), oranın mezunu olarak, fakülte üyesi veya programın İlişkişel İzlek süpervizörü olarak tecrübeme dayanıyor. İzleğin şekillenmesinde faal bir şekilde iş başındaydım ve başlangıcından beri çeşitli idare komitelerinde de rol alıyorum. Buna ek olarak, bu anlattıklarımı büyük oranda notlarım ve programın kurucusu ve uzun zamandır da direktörü olan Bernard N. Kalinkowitz’in makalelerine dayandırıyorum. Ortaya tesirli bir ilişkişel psikanaliz programı koyabilmek için Ghent’ten istediğim şekilde faydalandım (1992a).

Psikanaliz, üniversite sisteminin dışında geliştiği için diğer entelektüel disiplinlere benzemez. Bu gelişimin kökenleri, Viyana’da yeni yüzyılın başlangıcına, Freud’un üniversite kurumuyla ikircikli ilişkisine kadar gider.³ Birleşik Devletler’de psikanaliz özel eğitim enstitülerinde öğretiliyordu ve bu kurumların en geleneksel, en resmî olanı da Amerikan Psikanaliz Derneği’ydi. Freud’un tıp mezunu olmayan adayların da analiz eğitimi görmesi idealine bağlılığını küçümseyen bu resmî kurumlar büyük oranda yalnızca tıp tahsili görmüş adayları kabul ediyorlardı. Fakat bu sistemin dışında istisnai olarak bağımsız kurumlar da vardı ve hem psikanalize hem de tıp öğrenimi almamış öğrencilere eğitim verme konusunda daha yenilikçi yaklaşımlar geliştirebiliyorlardı.

1952 gibi erken bir tarihte, Bernard Kalinkowitz, Erwin Singer ve Avrum Ben-Avi’den oluşan ufak bir psikolog grubu New York Üniversitesi’ne psikanaliz üzerine bir post-doktora programı açılması yönünde teklif sundu. O zamanlar bu insanlar William Alanson White Enstitüsü’ne kayıtlıydı ve Amerikan Psikanaliz Derneği ile ilgisi olmayan White Enstitüsü kişilerarası teorinin “yuvası” addediliyordu. Bu adamlar White Enstitüsü’nde aldıkları eğitimi takdir ediyorlardı fakat ortada pek çok sorun olduğunu düşünüyor ve yeni bir programa başlayarak bu sorunları çözmeyi umuyorlardı. Her şeyden önce, White Enstitüsü’nde güvende değillerdi zira White Enstitüsü’nün psikolog eğitmeye devam edip etmeyeceğine dair soru işaretleri her daim mevcuttu. Bu enstitünün içinde de Amerikan Psikanaliz Derneği’ne katılma yönünde baskılar vardı ve enstitü bu yönde hareket edecek olursa, psikologların eğitim programı kendiliğinden düşecekti. Esasında 1950’lerde White Enstitüsü’nde eğitim gören çok az psikolog, kendileriyle aynı eğitimi alan doktor meslektaşları gibi psikanaliz sertifikasına sahip olabilmisti. Psikologlar bunun yerine, klinik psikoloji doktoralarını yıllar önce tamamlamış olmalarına rağmen, enstitü programı kapsamındaki klinik psikoloji derslerini tamamladıklarına dair bitirme sertifikaları alıyorlardı.

Fakat White Enstitüsü’nde durum yine de Amerikan Psikanaliz Derneği’yle ilişkili tutucu tıp kurumlarındakinden iyiydi. O yıllarda ve uzun bir süre daha, çok az psikolog tıp kurumlarına kabul ediliyordu. Kabul edilenler de araştırarak alınıyor, psikanalist olarak çalışmayacaklarına yemin ediyorlardı. Bu talep elbette tamamen ikiyüzlü bir talepti zira bu psikologların zaten klinik psikanaliz yapması bekleniyordu ve herkes “resmiyette olmasa dahi” bunu biliyordu. Dolayısıyla herhangi bir psikoloji bölümünde post-doktora programı açma motivasyonu psikolog/psikanalistlere kendilerini güvende hissedebilecekleri bir ortam tesis etmek, psikanaliz çalışmalarını şekillendirmek üzere sahip oldukları akademik araştırma birikiminden yararlanmak ve böylelikle daha fazla psikoloğa eğitim verebilmektir (zira başka enstitülere çok az kişi girebiliyordu).

3 Freud’un ikircikli tavrının sebebi, Viyana Üniversitesi’nin Yahudi olduğu için ona yönelttiği tavrıla ilgili de olabilir tabii.

Akademik ve üniversite temelli bir arka plandan gelen bu psikologlar, psikanalizde de üniversite temelli bir programdan geçmek istiyor ve bu programın akademik gelenek ile ampirik, açık zihinli bir psikoloji yaklaşımıyla aynı doğrultuda olmasını talep ediyorlardı.

Akademik düşünce özgürlüğü peşindeki bir üniversite ortamında, farklı fikirlerin açıkça tartışılması yönündeki uzun soluklu geleneğe uygun bir programın geliştirilmesi umut ediliyordu. Beklenen tek bir yaklaşıma yahut kurucuya değil özgürce araştırma ve entelektüel ifade, tartışma, teorilerin kıyaslanması ve karşılaştırılması, bütünleştirme ve sentezleme faaliyeti, yaklaşımların daraltılması değil genişletilmesi idealine ve araştırma azmine bağlı bir psikanaliz merkezi kurmaktı.

1961’de daha sonra New York Üniversitesi’ndeki Klinik Psikoloji Doktora Programı’nın Direktörü olan Bernard Kalinkowitz White Enstitüsü’nden mezun oldu ve Psikanaliz ve Yoğunlaştırılmış Psikoterapi bölümünde post-doktora başlandı. Yoğunlaştırılmış psikoterapinin programın adına eklenmesi siyasi bir zihnin ürünüydü; zira New York Eyaleti’nin Eğitim Bölümü’ne üniversitenin sponsor olduğu bir eğitim programının psikoterapi yapacak psikologlara eğitim verme sorumluluğu üstleneceğini onaylayabilecek yetkisi olduğunu göstermeye hizmet ediyordu. O zamana (1950’lerin sonlarına) kadar eyalet içindeki hiçbir doktora programı doktorasını yapmış mezunların bağımsız psikoterapi uygulamaları eğitimi almış olduğunu onaylama yetkisine sahip değildi.

New York Üniversitesi’ndeki post-doktora programı türünün ilk örneğiydi; psikoloji bölümü bünyesindeydi, psikolog/psikanalistler için üs vazifesi görüyordu ve farklı bakış açılarını bir arada barındırabilen, akademik özgürlük idealine bağlı bir psikanaliz programı olarak kurulmuştu. Program en başta tıpla ilgili kurumların üyeleri tarafından boykot edilmişti. Buna rağmen psikiyatristleri ve psikologları içine alan özgün bir fakülte oluşturulmuştu bile.

Fakültenin müfredatı dönemin fikrî çeşitliliğini yansıtıyordu. Freudyen, Sullivancı ve Frommcu ekollerden dersler veriliyor, ayrıca bu bakış açılarının ötesine geçen konular tartışılıyordu. Öğrencilerin bir yahut diğer bakış açısına bağlı olduklarına dair açıklamalar yapmaları; bu bir prensip meselesiydi. Bunun yerine çeşitli önerileri herhangi bir önyargı olmaksızın özgürce incelemeleri, hiçbir görüşe bağlı kalmamaları teşvik ediliyordu. Yine de eğer öğrenciler bir bakış açısına odaklanıp kapsamalarını “daraltmak” veya bu bakış açısına “derinlemesine” yaklaşmak istiyorlarsa, bunu yapma konusunda da tamamen özgürlerdi. O dönemde ve tabii uzun yıllar boyunca başka enstitülerde süregidenin aksine, bu post-doktora programı daha en başından karşılaştırmalı çalışmaları, yüksek düzeyli tartışmaları ve çeşitli psikanaliz görüşlerinin temel varsayımlarını eleştirel bir gözle incelemeyi teşvik ediyordu.

Bu umut vaat eden başlangıca rağmen, farklı psikanalistleri tek bir çatının altında herhangi bir kutuplaşma olmaksızın tutmak kolay iş değildi. 1960'ların son dönemlerinde, öğrenciler iyi derslere girmenin zorluğundan ve herhangi bir derste diğer yaklaşımları eleştirip itibarsızlaştırmaktan bıktıklarını söylüyorlardı. Belki de daha da önemlisi, pek çok öğrencide ve fakültenin genelinde artık şöyle bir his hâkimdi: Kendilerini bir yaklaşıma adanmak istiyor ve bu yaklaşımı daha derinlikli ve sıkı şekilde öğrenme iştahıyla dolup taşıyorlardı. 1970'de bu ihtiyaç Freudyen derslerden ve Kişilerarası-Hümanistik (K-H) derslerden oluşan iki farklı izleğin ortaya çıkmasına sebep oldu. K-H izleği adını kişilerarası ve hümanistik adlandırmasının baş harflerinden alıyordu. Kişilerarası bakış Sullivan'ın teorik mirasını temsil ederken, hümanistik tabiri Fromm'un kendi bakış açısı için uygun gördüğü bir terimdi. Programın bu şekilde iki izleğe ayrılmak durumunda kalması kurucu ve direktör Bernie Kalinkowitz için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Derinden bölünmüş ve ayrılmış iki izlek kendisinin bütünleştirme, sentez, açık tartışma ve karşılaştırmalı çalışmaları teşvik etme gayesine aykırıydı.

1980'de kendi eğitimime başladığımda, bu iki izlek gayet güzel bir şekilde tesis edilmişti. Daha sonra ismi Bağımsız izlek olarak değiştirilecek üçüncü ve tarafsız bir izlek bile mevcuttu; herhangi bir teorik konumdan olduğu kadar diğer gruplardan da bağımsız duran küçük bir gruptan oluşuyordu. Esasında pek çok öğrenci bu iki ana izlekle ilgileri olmadığını hissediyordu; bağımsız izleğin çok abartılı bir programı yoktu, çok az ders veriyordu ve programın siyasi açıdan da pek bir gücü var denemezdi. Freudyen izlek ve K-H izleği olarak adlandırdığımız iki ana grup daha da gelişmiş ve birbirlerinden ayrı düşmüşlerdi. Kendi bağımsız toplantıları ve kolokyumları oluyor, ayrı müfredatla ders veriyor, farklı diller konuşuyor, farklı dergiler okuyorlardı. Bu katı kutuplaşma ortamında ve karşılıklı diyalog yokluğunda, pek çoğumuzun hissettiği kendimiz için düşünmeye teşvik edilmekten ziyade iki partiden birini seçmeye zorlandığımızdı.

1980'lerin başında, Freudyen bir fakülte üyesinin dersine şunu söyleyerek başladığını hatırlıyorum: Eğer öğrencilerden biri herhangi bir konuya kişilerarası perspektifle yaklaşmak istiyorsa, söyleyeceklerini hoş karşılayacak fakat kendisi şahsen bu tartışmaya katkı sağlayamayacaktı zira geçtiğimiz 20 yılda "onların" ne yazdığını hiç okumamıştı. Fikirlerin açık ve özgür şekilde alışverişini teşvik etme amacıyla kurulmuş olan bir enstitüde böyle cümleler duymak ne ironik ne acıydı!

Fakat psikanaliz dünyasında yer alan bizlerin etrafında ilginç ve cesaret verici gelişmeler yaşıyordu. Yeni bir psikanaliz paradigması ortaya çıkıyordu: Kendilik psikolojisi. Kohut'un (1971,1977,1984) çalışmaları her iki izleğin müdavimleri tarafından sığağı sığağına tartışılıyordu. Kendilik psikolojisi, psikanalizin tedavisini mümkün gördüğü hasta yelpazesini genişletiyordu. Narsisizm meselesini yeniden

kavramsallaştırmıştı ve narsisizmle ilgili ahlaken aşağılayıcı bir tavırla konuşmaktan kaçınıyordu. Kendilik psikolojisi gelişip yayıldıkça, klasik meta-psikolojiyle ilgili ciddi sorular ortaya çıktı; bu akım psikopatoloji oluşumunu ebeveynlerin empati kuramamakla ilgili problemlerine karşı verilen bir tepki addederek önemli ötekilerle ilişkilerin rolüne daha da fazla dikkat çekti. Ayrıca klinikte de analiz esnasında kurulan empatideki yanlışlıklara dikkat çekerek analistin aktarıma katkısına daha az ama daha tazeleyici bir gözle bakmanın yolunu buldu.

Freudyen ekol Kohut'un katkıları konusunda epey kararsızdı; ekol içindeki analistlerin bir kısmı kendilik psikolojisini analitik ilkelerden sapma olarak görüp dışlasa da pek çok Freudyen analist de Kohut'un psikanalizle tedavi edilecek hasta sayısını artırma çabalarından etkilenmişti ve fikirlerinin Freudyen teoriyle bütünleştirilebileceğini düşünüyordu. Martin Bergmann'ın (1993) tam yerinde kelimelerini kullanacak olursak, bu analistler Kohut'u "sapkın" değil "tamamlayıcı" adediyorlardı. Öte yandan, bir diğer Freudyen analist grubu Kohut'un dürtülerden ve bedenden uzaklaşan, gelişim aşamasındaki duraklamayı çatışmaların önüne koyan, dirençlerin yorumlanmasına asgari şekilde yer veren ve dışsal toplumsal meseleleri fazlasıyla vurgulayan teorisine aşırı derecede eleştirel yaklaşıyordu. Kısacası, pek çok Freudyen analiste göre kendi doğrultusunda gelişim gösteren kendilik psikolojisinin esasında sapma olduğu kanıtlanmalıydı.

K-H grubu içinde de benzer bir kavga vardı. Bazı K-H analistleri kendilik psikolojisinde yaşanan gelişmelere olumlu bakıyordu; Kohut ve takipçilerinin klasik meta-psikolojiye uzun zamandır kendi camialarınca yapılan eleştirilere benzer şekilde saldırdığını düşünüyorlardı. Öte yandan, pek çok başka K-H analisti de kendilik psikolojisinin "tek kişilik psikoloji" olduğunu düşünüyordu. Onlara bakılırsa, kendilik psikolojisi aktarımların kişilerarası ilişkide ötekinin, yani analistin etkisine dikkat kesilmeksizin, hastanın zihninin iç yapısı temelinde geliştiğini söylüyordu. Kişilerarası yaklaşım cephesinden gelen bu gibi eleştiriler Kohut'un kendiliknesnesi dediğimiz temel mefhumunun kendiliknesnelerinin esasında kişinin hayatındaki öteki insanlar olduğu kabulünü engellediği yönünde bir varsayım sahipti. Dahası, kendilik psikologları analiz faaliyeti esnasında kendiliğin biraz daha tutucu bir şekilde işe koşulmasını desteklemeye devam ediyorlardı. Kişilerarası yaklaşım teorisyenleri de empati terimini bir diğer deli gömleği addediyordu; tıpkı daha önce tarafsızlık kavramından kaçtıkları gibi empati kavramından da o şekilde kaçıyorlardı. Özet olarak, pek çok kişilerarası yaklaşım analisti için Kohut'un kendilik psikolojisi sahaya çok da ileri yorumlar getirmiyor ve kendi öğretip geliştirdikleri yaklaşıma uygun düşmüyordu. (İlerleyen bölümlerde geçtiğimiz on yılda kendilik psikolojisi içinde bütün bu iddiaları bir şekilde çürütüp tarihin dışına atacak bir sürü gelişme yaşandığını göreceğiz.)

Evet, artık NYU post-doktora programındaydık; akademik düşünce, tartışma ve eleştiri özgürlüğünü teşvik etmek üzere uğraşacaktık. Peki bu yeni kendilik psikolojisi ekolünü nasıl aramıza alacaktık? Bu yeni ekolün içinden ne çıkacaktı? Freudyen ve Kişilerarası izlekler bu yaklaşımı hem sahipleniyor hem de dışlıyordu. Kendilik psikolojisi, Bağımsız izleğe pekâlâ uyabilirdi; aslında bu yönde çabalar da vardı. Fakat bu izleğin de dersleri, hocaları ve süpervizörleri onaylamaya yetecek siyasi gücü yoktu; ayrıca bu izleğin hocaları eğitim amaçları gereğince psikanaliz içerisindeki herhangi bir geleneğe tabi olmamaya kararlıydı. Hatırlıyorum da bu izleğin adını Bağımsız diye değiştirdiklerinde şöyle bir tepki vermiştim: Ben her zaman birden fazla yere bağlı olduğumu düşünmüştümdür. Bu izleğin adı Bağımsız olarak değiştirildiğinde de benzer şekilde aslında çeşitli teorik görüşlere bağlı olduğumu düşündüm.

Benzer bir ikilem, Balint, Fairbairn, Winnicott, Guntrip ve Bowlby'nin sahneye çıkmasıyla bağımsız nesne ilişkileri geleneğinin çağdaş teorisyenlerine duyulan ilginin gittikçe artması konusunda da yaşanıyordu. Ben derslere devam ederken Freudyen izlek bu düşüncülerin teorileri üzerine herhangi bir ders önerisinde bulunmasa da kendilerine az çok yer vermişti. Sıkıntı yine Freudyen psikanaliz geleneğine ne kadar katkıda buldukları veya ne ölçüde sapkın addedilebilecekleri etrafında dönen tartışmadaydı. Nesne ilişkileri geleneği, psikopatolojinin kökeninin ödipal dönem öncesi safhada bilhassa da erken dönem anne-bebek ilişkisinde olduğunu vurguluyordu. Bu teorisyenler klinikte genellikle sözel olmayan olgulara, gerileme durumlarına, yorumlanmayan müdahalelere odaklanırdı; bunların hepsi klasik teori ve tekniğe meydan okuma olarak görülüyordu. Elbette Winnicott'ın tamamlayıcı bir tavrı olduğunu ve analizin kapsamını genişlettiğini iddia etmek daha kolaydı zira kendisi klasik teori terminolojisi içinde kalarak konuşmaya devam ediyordu. Fakat Fairbairn ve Guntrip'in radikal ve sapkın olarak sunulması çok kolaydı zira Freudyen gelenekten koştuklarını yüksek sesle dile getirmekten çekinmiyorlardı.

Kişilerarası izlek açısından da benzer bir durum ortaya çıktı. K-H ekolünde, İngilizlerin katkılarını sıcak karşılayanlar vardı. Onlar bu katkıları kendi klasik teori eleştirilerine koşut görüyorlardı zira kişilerarası yaklaşım analistleri de klasik analistlerin ödipal döneme verdiği aslî önemi uzun zamandır eleştiriyor ve yalnızca yorumlamanın terapötik araç olarak kullanılmasını da hor görüyorlardı. Öte yandan, K-H müfredatını öğreten pek çok hoca nesne ilişkileri teorisyenlerini dürtü gibi modası geçmiş kavramlara tutundukları, Freudyen terminolojiyi kullanmaya devam ettikleri, aktarımda gerileme fikrini destekledikleri ve gerçek kişilerarası ilişkilere dikkat kesilmek yerine iç yapılarla (içsel nesnelere) ilgilendikleri için kınamakla meşguldü. Tıpkı Kohut ve kendilik psikolojisinin gelişiminde olduğu gibi,

bir kere daha işte o soru çıkmıştı ortaya: “Artık Freudyen ve kişilerarası yaklaşım şeklinde fazlasıyla kutuplaşmış ve bölünmüş analiz camiası içinde bu teorisyenlerin yeri nedir?”

Ben 1985’te programı bitirip mezun olduğumda bunlar yakıcı meselelerdi! Bizler hasta ve analist arasındaki incelikli etkileşimleri incelemek üzere yeni bir teknik ve yaklaşım geliştirir ve yansıtılabilir özdeşim kavramını (Bion, Meltzer, Rosenfeld ve diğerleri bu kavram üzerine yeniden çalışmıştır) kullanan Betty Joseph gibi yeni Kleincıların yaratıcı çalışmalarıyla ilgili daha fazla şey duyarken, camiadaki heyecanın dozu ve ihtilafların şiddeti de aynı oranda artıyordu. Ayrıca kendi kıtamızdan McDougall ve Green gibi Bağımsız analistlerle birlikte Bollas, Casement, Coltart ve Klauber gibi İngiliz bağımsız analistlerinden oluşan yeni bir kuşağın da ortaya çıktığına şahit oluyorduk; bu bağımsızlar bizim karşı-aktarım kavrayışımızı ve analistin öznelliğinden klinik ortamda yararlanma imkanlarımızı geliştiriyordu. Dahası, bilinçdışı dilbilim terimleriyle kavramsallaştırarak kültür mefhumunu psikanaliz söylemine sokmanın yollarını arayan Lacan’ı ve takipçilerini de okumaya başlamıştık. Bunun da ötesinde, analiz yapan analistler olarak bize söyleyebilecek çok fazla şeye sahipmiş gibi görünen yeni-doğan araştırmalarıyla (Stern, 1985) ilgili taze bulgulara da dikkat kesilmeye başlamıştık. Belki de en önemlisi, bütün bu teorilerle birlikte psikanaliz teorisi ve uygulamasının da yeniden kavramsallaştırılmasını talep eden feminist ve postmodern kültür eleştirilerine maruz kalıyorduk. İşte bütün bu yeniliklerin etkileri iki izlekten oluşan sistemimizin katı çerçevesinin sınırlarını zorlayıp duruyordu.

Ben çoğunlukla Freudyen ekolün hocaları ve süpervizörleriyle çalışmıştım ve mezun olduğumda kendimi Freudyen bir analist olarak görüyordum. Fakat bu yeni gelişmelerle de ilgileniyor, onlara kayıtsız kalamıyor, çağdaş kişilerarası teorinin bilhassa Edgar Levenson’ın çalışmalarında gördüğüm şekliyle (1972, 1983) gelişimine meylediyordum. Levenson’a göre psikanaliz camiasında konuşulan her şey eşzamanlı olarak analist ve hasta arasındaki etkileşimde vuku buluyordu.

Pek çoğumuz teorik anlamda bir geçiş alanının peşindeydik; bu yeni gelişmeleri bütünleştirecek ve ortak noktalarına ışık tutacak bir izlek, psikanalizin geçmişi üzerine kavga edip durmaktansa geleceğini konuşabileceğimiz teorik bir üs arıyorduk. Bana ve pek çok meslektaşına göre bütün bu ekoller benzer bir doğrultuda ilerliyordu; analistin otorite olduğu bir durumdan kendilik-öteki ilişkilerine odaklandığımız, dürtülerden ziyade uygulanımla ilgilendiğimiz ve klinik çalışma esnasında hasta-analist ilişkisine ve ikisi arasındaki incelikli etkileşimlerin ve canlandırılmaların klinik durumu nasıl hakimiyeti altına aldığına dikkat kesildiğimiz bir dönüşüm yaşıyorduk. İlişkisel izleğin kurulmasına yol açan olayların arka planı işte böyleydi. Bu gelişmelerin NYU programına özel veya özgü olmadığını görmek önemli. Aksine, bütün bir psikanaliz dünyasında aynı tartışmalar başka şekillerde

kendini gösteriyordu. Fakat bu izlek sistemi dolayısıyla, mevcut ihtilaflar bilhassa somut bir ifadeye bürünmüştü. Bu da yeni bir paradigmanın ortaya çıkışını izlemeyi daha kolay kılıyordu. 1980'lerin ortalarında havada birtakım temel fikirlerin kokusu vardı; şimdi bunları ele alalım.

Her ikisi de ilişkisel ekole tabi olan Greenberg ve Mitchell, *Object Relations and Psychoanalytic Theory* [Nesne İlişkileri ve Psikanalitik Teori] adlı etkileyici kitaplarında (1983) iki ayrı psikanaliz yaklaşımı ortaya koydular: dürtü-yapı modeli ve ilişkisel-yapı modeli veya ilişkisel model. İddialarına göre, psikanalizdeki teorik konular kaçınılmaz olarak temel toplumsal, siyasi ve ahlaki bağlamların içinde saklıydı. Dürtü teorisi perspektifi ve ilişkisel perspektif insan doğası üzerine temelden ayrışan iki farklı görüşe dayanıyordu ve dolayısıyla bağdaştırılamazdı. Dürtü teorisi, insanı temelde bireysel bir hayvan, insanın hedef ve arzularını da temelde kişisel ve bireysel gören felsefî bir gelenekten türemiştir. İlişkisel teoriyse insanın toplumsal bir hayvan olduğu ve arzularının ancak ve ancak toplum içinde yaşarken tatmin edilebileceğini öne süren felsefî görüşle ilgilidir. Greenberg ve Mitchell'e göre, bu iki dünya görüşü arasındaki mesafeyi kapatmak ve melez teorilerle ikisini de bütünleştirmek için pek çok çaba gösteriliyorsa da bu çabaların hiçbirisi teorilere içkin uyumsuzlukları uzlaştırma konusunda başarılı olamamıştır. İlişkisel modelleri geliştiren muhtelif düşünürler Greenberg ve Mitchell tarafından şöyle sıralanmıştır: Klein, Fairbairn, Winnicott, Balint, Sullivan, Fromm, Kohut ve Loewald.

Bir yazı dizisinde, uzun süre boyunca Amerikan benlik psikolojisinin lideri adedilen Merton Gill (1982, 1983a, b, 1984) kişilerarası psikanaliz ekolünün katkılarını giderek daha fazla kabul ettiğini ve gitgide kişilerarası bir görüşe kaydığını ortaya koydu. Gill, kendi görüşünü kişilerarası olarak isimlendirmek istemiyordu zira bu etiketin Sullivan ve White Enstitüsü'nün çok daha dar kapsamlı görüşüyle yakından bağlantılı olduğunu fark etmişti. Benzer şekilde, buna kendilik psikolojisi demek de epey tek taraflı bir yaklaşım doğrultusunda ilerleyip kendi görüşünü Kohut'un perspektifiyle eşleştirmek demek olacaktı. Hâl böyle olunca (1983a) Gill de enerji boşaltımı temelli bakış açısını şahıs temelli bakış açısı dediği yaklaşımla zıt kutuplara yerleştirdi. Böylelikle iki meta-psikolojik yaklaşımın en temel veçhelerini karşıt kamplara koymuş oldu. Bir kutupta enerji boşaltım modeli yahut meta-psikolojinin mekanik tarafları varken, öbür kutupta insanların birbiriyle kurduğu ilişkilere dair daha canlı ve hümanistçe bir kavrayış olan şahıs temelli bakış vardı. Gill, Winnicott'ı da Loewald'u da bu şahıs merkezli yaklaşımın öncüleri olarak tasvir ediyordu. Gill'in mülahalaları yalnızca meta-psikolojik değildi. Klinik uygulama düzeyinde, Gill ve fikir ortağı Irwin Z. Hoffman (Gill, 1982; Gill ve Hoffman, 1982) aktarımın yeniden kavramsallaştırılmasını önerdi; bu şekilde aktarımın gelişiminde analistin kişilerarası bağlamdaki etkisine daha fazla odaklanılacaktı.

Hoffman (1983) Gill ile başladığı çalışmanın çıkarımlarını daha da genişletmiştir. Boş ekran modelinin tutucu ve radikal eleştirileri arasında ayırım yapar. Psikanaliz içinde yeni bir paradigmanın ortaya çıktığına işaret eder; bilhassa Freudyen, Kleincı veya kişilerarası ekol yahut geleneklerin ötesine geçecekmiş gibi duran, radikal bir toplumsal yahut kişilerarası perspektiftin gelişimine odaklanır. Bu düşünürlerin arasına Gill, Levenson, Racker, Searles ve Wachtel gibi analistleri dahil eder. Bu muhtelif düşünürlerin ortak noktasıysa, aktarımın yalnızca hastanın bünyesinde oluşan ya da ortaya çıkan bir tahrifat olmadığına, analistin gerçek davranışından ve kişiliğinden bağımsız olmadığına dair kavrayışlarıdır. Bu düşünürler tarafından, analist daha ziyade aktarımın birlikte yaratılmasına yahut inşa edilmesine davranışlarıyla etki eden ve analize katılan taraflardan biri olarak görülür. Hoffman (1991, 1992a, b, 1993, 1994) sonrasında bu fikirlerini geliştirmiş ve ortaya toplumsal inşacı bir bakış koymuştur.

Stolorow ve meslektaşları (Stolorow, Atwood ve Ross; 1978; Stolorow ve Atwood, 1979; Stolorow, Brandchaft ve Atwood, 1987) benzer şekilde psikanalize öznelere bir bakışla yaklaşıyorlardı; psikanalitik duruma dair ikili [diyadik] sistem görüşünü vurgulayan, psikanaliz düşüncesinin radikal bir metodolojik ve epistemolojik revizyondan geçmesi gerektiğini anlatan bir bakışa doğru yol alıyorlardı. Teorik bütünleşme alanındaki bir başka girişim de İlişkisel izleğin üyesi olacak Morris Eagle'dan (1984) geldi; kendisi bağlanma ve ilişkiyi psikanalizin merkezine koyma çabasıyla geniş ve çeşitlilik arz eden güncel teorilerle ilgili bir keşif gezisine çıkmıştı.

1980'lerin ortalarında, psikanaliz dünyasının ufkundaki konulardan bir diğeri de yansıtılmalı özdeşimdi; bu kavramdan yeni-Kleincuların alana yaptıkları katkılarla ilişkili olarak bahsetmiştim. Sorunlu bir kavram olsa da (bilhassa Yedinci Bölüm'de daha detaylı bir şekilde ele aldık) özellikle Amerika'da Ogden (1979) ve İngiltere'de yeni-Kleincular tarafından geliştirildiği üzere intrapsişik alanı kişilerarası alanla, içsel nesne ilişkilerini de dışarıdaki kişilerarası davranışlarla ilişkilendiren temel bir kavram haline geldiğini unutmamak elzemdir. Yansıtılmalı özdeşim kavramı bu farklı söylem alanları arasında köprü işlevi gördüğü için, ilişkisel yaklaşıma duyulan ilginin artmasında kritik bir rol oynadı.

New York Üniversitesi'ndeki ilişkisel yönelimin gelişmesi hikayesine dönecek olursak, öncelikle şunu söyleyelim ki psikanaliz teorisi ve pratiğini Freudyen analiz ve ilişkisel analiz arasında düzgün bir şekilde ikiye bölen bir programın içindeydik. Mezun adayları, mezunlar ve fakülte hocaları başta olmak üzere pek çoğumuz bu iki kamptan herhangi birine ait olmadığımızı gittikçe daha fazla hissetmeye başlamıştık. Freudyen ve kişilerarası dünya görüşleri arasında "geçiş" alanı olarak bilinen "potansiyel bir alan" oluşmuştu. 1988 itibarıyla, yeni bir izlek yahut yöne-

lim ortaya çıktı. Beş aslı fakülte üyesi (Philip Bromberg, Bernard Friedland, James Fosshage, Emmanuel Ghent ve Stephen Mitchell) bu izleğe ne isim vereceklerini konuşmak üzere bir araya geldiler. Bu önemli ve zor bir karardı çünkü bulmaya çalıştıkları ismin izleğin ruhunu yakalayacak ve psikanaliz sahasındaki nevezur mutabakatı da yansıtacak kadar kapsayıcı bir terim bulma çabalarını aksettirmeliydi. Kelime anlamı çok çekici olduğundan ötürü kişilerarası terimini sevmiş olsalar da (hepsi de gelişim, psikopatoloji ve tedavi esnasında büyük ölçüde insanların arasında olup bitenlere odaklanmış durumdaydı), yine de kendilerini halihazırda var olan ve yeni grubun neyle iştigal ettiğini en iyi ihtimalle havada bırakan Kişilerarası izlek olarak epeyce dar şekilde tanımlanan yöntemden ayrıştırıyorlardı! (Gördüğümüz üzere, Kişilerarası izleğin kendini diğer geleneklerle bir tutmaya çeşitli itirazları vardı. İlişkisel izlek, kendi alanını genişletmek suretiyle sahaya yaptığı özgün katkıları azaltma riskini almaktansa kendi perspektifinin saflığını muhafaza etmeye kararlıydı.) Daha da önemlisi, kişilerarası kelimesine yapılan asıl itiraz yalnızca gerçek insanlar arasında ve dış dünyada yaşanan ilişkileri çağrıştırmak gibi bir talihsizliğin pençesinde olmasıydı; fakat bu yeni grubun geliştirdiği analitik görüş yalnızca dışarıdaki kişilerarası ilişkilere değil intrapsişik, içsel, fantezi haline getirilmiş ve hayali ilişkilere de ağırlık veriyordu. Çok açık ve nettir ki kişilerarası teriminin bu kısıtlılığından ötürü Greenberg ve Mitchell (1983) kitaplarında ilişkisel adlı alternatif bir terimi literatüre sokmuşlardır.

İlk grup kendiliği vurgulayan bakış açısı fikrini de sevdi tabii. Bu grubun mensuplarından bazıları esasında Kohut'tan ve kendilik psikolojisindeki gelişmelerden epeyce etkilenmişti. Fakat bu izleğe Kendilik izleği adını vermek onları çok dar bir anlayışla Kohutçu ekol ve bu ekolden türeyen yaklaşımlarla bir tutmak anlamına gelecekti. Hâl böyle olunca, bu yaklaşıma nesne ilişkileri yaklaşımı adını vermeyi düşündüler. Fakat böyle yapmak da birbirinden farklı nesne ilişkileri yaklaşımlarını (mesela Klein, Fairbairn ve Winnicott arasındaki önemli farklılıkları düşünün) birbirinden ayırtırmayacağı için kafa karıştıracaktı. Ayrıca bazı fakülte üyeleri de kişilerarası yaklaşıma yahut kendilik psikolojisine İngiliz ekollerine duyduklarından daha fazla yakınlık duyuyor ve bu teorilere yöneliyordu. Gill'in şahıs temelli bakış açısını da değerlendiriyorlardı fakat şahıs temelli bir izlek veya yönelim isimlendirmesi de kulak tırmalayacaktı. Öznelerarası terimi çekiciydi fakat bu zaten Stolorow ve meslektaşlarının kendilik psikolojisinin bir versiyonu addedilen (belki de tam manasıyla doğru olmayan) yaklaşımıyla özdeşleşir olmuştu bile. Esasında, Stolorow'un öznelerarası yaklaşımı ilişkisel yaklaşımla çok fazla ortak noktaya sahipti.

Asıl fakülte üyeleri Greenberg ve Mitchell'in (1983) kitabından ödünç aldıkları ilişkisel teriminde uzlaştılar. Başlangıçta, kimse terimden memnun değildi çünkü hem kendiliğin rolünü hem de kişiliğin biyolojik unsurlarının etkisini en aza indi-

riyor gibi görünüyordu. Fakat bir avantajı vardı ki o da hem nesne ilişkileri hem kişilerarası ilişkiler ve hem de kendilik-kendiliknesnesi ilişkileri geleneklerinden bir şeyler almış olmasıydı. Bu da açık ve net bir şekilde dürtü teorisinin perspektifinden ayrıştığının göstergesiydi. Bu terim benimsendikten sonra İlişkisel izlek veya İlişkisel yönelim dediğimiz yaklaşım doğmuş oldu ve 1988’de post-doktora programım tarafından da onaylandı. Bazı ortak teorik varsayımlara ve klinik hassasiyetlere yönelik çalışmalara başlanmıştı ve artık en önemli konu izleğin adı değildi. Bu süreç bugün bile devam etmektedir.

Ben 1989 yılında İlişkisel izleğin müfredatına dahil olup ders vermeye başladım ve bu alan o zamandan bu yana çok büyük bir başarı elde etti, muazzam bir şevk uyandırdı. Birkaç başka yayın faaliyeti de camiamız içerisinde gittikçe artan bir heyecan dalgasına yol açtı. Mitchell’in (1988a) tek başına yazarlığını yaptığı ilk kitabı *Relational Concepts in Psychoanalysis* [Psikanalizde İlişkisel Kavramlar] yayımlandı. Mitchell ilk kitabında gayet ikna edici bir dille kendi bütüncül ilişkisel psikanaliz yaklaşımını detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Kitabın başlığında yer alan ilişkisel kavramlara odaklanarak bu bakış açısının gitgide daha da önemli hale geldiğini vurgulamaktadır. (İkinci Bölüm’de Mitchell’in ilişkisel bakışa katkılarını ele alıyoruz.)

İlişkisel grubun üyelerinden Jessica Benjamin (1988) *The Bonds of Love* [Aşk Bağları] adlı kitabını yayımladı. Bu kitap, feminist bir psikanaliz yaklaşımı geliştirmekle kalmıyor aynı zamanda *hem* intrapsişik *hem de* öznelarası bir perspektifin altını çiziyordu. Benjamin’in kitabı NYU’daki İlişkisel izlekle ilgili büyük bir feminist-psikanalist grubunun yayınlarından yalnızca biridir. Bunu belirtmemizin bir sebebi var: Kadınların ve entelektüel bir hareket olarak feminizmin ilişkisel teorisinin gelişimi üzerinde temel (genelde de kabul görmeyen) bir etkisi vardır. (Üçüncü Bölüm’de Benjamin’in fikirlerini daha geniş bir şekilde de ele alıyorum zaten.)

1988’deki bir başka yayın olayı da epeyce önemliydi: Yarım yüzyıldan fazla bir süredir sümen altı edilmiş olan *The Clinical Diary of Sandor Ferenczi* [Sandor Ferenczi’nin Klinik Günlüğü] adlı kitabın İngilizcesi yayımlanmıştı. Bu ihtilafli eser (Ferenczi’nin hayatının son yıllarındaki karşılıklı analizle yürüttüğü klinik deneylerinin kayıtları) Ferenczi’nin çağdaş psikanaliz düşüncesiyle ilgili fikirlerinin önemine analitik dünyanın dikkatini çekti. Ferenczi, psikanaliz içinde ilişkisel bir perspektif geliştirecek olan psikanalistlerin pek çoğu üzerinde önemli bir etki bırakmıştı. Böylelikle de Ferenczi’nin çalışmalarının yeniden keşfiyle o zamana kadar birbirinden kopuk olduğunu düşünen öbek öbek analist ortak bir ataya sahip olduğunu anladı. Bu da ilişkisel analistler arasında önemli bir özdeşlik algısının oluşmasını sağladı (bkz. Aron ve Harris, 1993). (Beşinci Bölüm’de, bir zamanlar

en yakın arkadaşı ve ortağı olan Otto Rank ile birlikte ilişkisel teorinin öncülerinden addedilebilecek Sandor Ferenczi'nin alana katkılarını ele alıyorum.)

NYU'daki İlişkisel grubun pek çok anlamda lideri olan Emmanuel Ghent, 1989'de "Credo: The Dialectics of One-Person and Two-Person Psychologies" (Kredo: Tek Kişilik ve İki Kişilik Psikolojilerinin Diyalektiği) adlı metni yayımladı; bu metin de ilişkisel psikanaliz modeli içerisinde *hem* tek kişilik hem de iki kişilik perspektife duyulan ihtiyaca ışık tutuyordu. Ghent, büyük oranda Winnicott'ın çalışmalarına yaslanarak kendi benzersiz ilişkisel perspektifini geliştirdiği onlarca metin yayımlamaya devam etmektedir (Ghent, 1990, 1992a, b, c, 1993, 1994, 1995).

Anlattığım, NYU'da başlayan İlişkisel Yönelim'in kökeninin hikayesidir. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'de olup bitenlerle taşıdığı benzerlikler herhangi bir psikanaliz tarihi dersi alan herhangi bir öğrenci tarafından açıkça görülebilir (bkz. King ve Steiner, 1991). Savaş esnasında ve akabinde İngiltere'de olduğu gibi psikanaliz dünyası da Anna Freudcular ve Kleincılar olarak iki kutba ayrılmıştı; bu da İngiliz Orta Grubu olarak bilinen yahut da sonrasında Bağımsız analistler grubu olarak adlandırılan hiziplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Tabii New York'ta ve bilhassa New York Üniversitesi'nde psikanaliz topluluğu Amerikan benlik psikolojisi geleneği ve kişilerarası yaklaşım arasında bölünmüştü. Bu bölünme yirmi-otuz yıldır istikrara kavuşmuş durumdadır. Fakat öncesinde yeni teorik gelişmelerin ortaya çıkışıyla gitgide keskinleşmiş ve istikrarsız bir hâl almaya başlamıştı. En nihayetinde yeni İlişkisel paradigmanın yaratıcı bir biçimde ortaya çıkmasına fırsat verecek bir gerilim yaşandı. Spezzano (1995) bile bu yeni yönelimden "Amerikan Orta Ekolu" olarak bahsediyordu (s.23).

İlişkisel analistlerin kimliği *Psychoanalytic Dialogues: A Journal of Relational Perspectives* adlı yayının kurulmasıyla daha da pekişti. Dergi, psikanaliz dünyasında bir ânda parladı. Bunun sebebi yalnızca kapsayıcı yaklaşımı, yüksek edebi ve teorik kalitesi değil aynı zamanda ilişkisel bakış açısına yönelik patlayan ilgiydi. Ayrıca dergi çok çeşitli yaklaşımlar arasında tartışmalar sunuyor ve bu yaklaşımların birbiriyile diyaloga girmesini teşvik ediyordu.

İlişkisel yaklaşımın yaygınlaşması için düzenlenen bir diğer önemli forum da Amerikan Psikanaliz Derneği Psikanaliz Birimi'nin yerel şubelerinde gerçekleşen yıllık toplantılar ve sunumlardı. Bu derneğin bizzat kendisi çok yeni bir gelişmeydi ve ilişkisel yönelim gibi bir yenilik derneğin pek çok üyesine çok cazip görünüyordu. Bölüm 39'da pek çok klasik analist vardı fakat pek çok üye klasik yaklaşımdan farklı yönelimlere sahipti ve ilişkisel teori bu üyelere çok daha bütünlüklü bir kimlik sunmaktaydı. İlişkisel kavramlar ve perspektifler Bölüm 39 toplantılarında düzenlenen panel ve sempozyumlarda sık sık tartışılan bir başlık hâlini aldı. Ameri-

kan Psikanaliz Derneği'nin toplantıları psikanaliz tartışmaları açısından tek ulusal forum olma işlevini sürdürseydi ki 1980'lerin sonlarına kadar durum buydu, bu anlattıklarım yaşanmazdı. Bölüm 39'un kurulmasından sonra eğitimlerine başlayan psikolog ve analistler, Bölüm toplantılarının Amerikan Psikanaliz Derneği'ne alternatif teşkil ederek ve psikolog/psikanalistlere Amerikan Psikoloji Derneği'nin gözetimi altında düzenlenen bir forum temin ederek Amerikan psikanalizin çehresini çarpıcı bir şekilde değiştirme çabalarını pek takdir etmeyebilirler tabii.

İLİŞKİSEL TEORİ NEDİR?

Peki, nedir bu ilişkisel teori? İlişkisel yönelimli analist ne demek? Psikanalizin “siyaset”ine veya sosyolojisine giriş yaptık da özü nedir? İlişkisel teorinin esasına ilişkin kısa bir özet sunmak istiyorum; bu esnada analiz dışı toplumsal ve kültürel kuvvetlerden, bilhassa feminizm ve postmodernizmden etkilendiği şekliyle ilişkisel yönelimin oluşumunu ortaya dökmeye devam edeceğim. Bir sonraki bölümde, ilişkisel teorinin özünü daha detaylı şekilde inceleme ve ilişkisel teorinin sınırlarıyla diğer çağdaş psikanaliz perspektiflerini anlatma şansımız olacak.

Biraz uzun da olsa bir Ghent alıntısıyla (1992a) başlamak yararlı olacaktır; zira Ghent'in bu cümlesi ilişkisel yönelimin oluşmasını sağlayan platform işlevi görmüştür:

İlişkisel analist diye bir şey yoktur; arka planları birbirinden büyük ölçüde farklılaşabilen fakat belirli ve benzersiz insan ilişkilerinin psikanaliz uygulamalarında olduğu kadar karakter ve psikopatoloji oluşumunda çok önemli bir rol oynadığına dair yaygın görüşü paylaşan analistler vardır.

İlişkisel teorisyenler kişilerarası alana olduğu kadar intrapsişik alana da ortak bir ilgi beslerler, fakat intrapsişik alan büyük ölçüde biyolojik olarak örgütlenmiş şemalar ve sınır koyucuların engelleriyle aktarılan kişilerarası deneyimin içselleştirilmesiyle oluşur. İlişkisel teorisyenler, hem gerçekliğin ve fantezinin hem iç ve dış dünyanın hem de kişilerarası ve intrapsişik alanların insan hayatında önemli ve yoğun bir şekilde etkileşimsel roller oynadığı bir dünya görüşünü paylaşmaya da meyillidirler. İlişkisel teorisyenler dürtü teorisini safdil bir çevrenin önemi görüşüyle ikame etmezler. Kişi, karşısındakiyle etkileşime mizaç, beden, fizyolojik alıcılık, özgün düzenleme örüntüleri ve çeşitli hassasiyetler gibi unsurlar getirir. Bu unsurlara daha önce gereken önem verilmemiştir; ilişkisel teorisyenler gereken önemi verir. Önceki dürtü teorisini eleştirilerinden ayrı olarak, ilişkisel teorisyenler insan gelişiminde bedenin veya cinselliğin önemini en aza indirgemezler. Her ne kadar çatışma genellikle dürtü ve çatışmadan ziyade birbiriyle zıtlaşan ilişkisel yapılanmalar arasında vücuda geliyor addedilse de ilişkisel analistler çatışmanın önemiyle ilgilenmeye devam ederler. İlişkisel teori, biyolojik veya yarı biyolojik